ל. לדעת רבי אליעזר, מהו שיעור בציר לחייב הכרם בעוללות?

שיעור בציר הוא שלשה אשכולות שעושים רביעית (רע"ב ד"ה אם אין).

לא. מהיכן למד רבי עקיבא את דינו?

שנאמר, וכרמך לא תעולל, אפילו כולו עוללות (מ"ז).

לב. מה לומד רבי עקיבא מהפסוק שהביא רבי אליעזר?

ממה שנאמר כי תבצור לא תעולל למדנו שאין לעניים בעוללות קודם הבציר (מ"ז).

לג. מה לומד רבי אליעזר מהפסוק שהביא רבי עקיבא?

שלא תאמר שהואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר יזכה בהם בעל הבית, לכך נאמר וכרמך לא תעולל (רע"ב ד"ה אמר לו).

משנה ח'

לד. המקדיש כרמו, האם ומתי העוללות לעניים?

המקדיש כרמו עד שלא נודעו בו העוללות, דהיינו שעדיין לא ניכר מה הוא עוללת ומה הוא אשכול, אין העוללות לעניים. משנודעו בו העוללות, העוללות לעניים, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולפיכך לא חל ההקדש על העוללות (מ"ח, רע"ב ד"ה משנודעו וד"ה העוללות).

לה. האם צריכים העניים לשלם להקדש עבור העוללות?

דעת רבי יוסי שהעניים צריכים לתת שכר להקדש עבור מה שמשביחין העוללות כל שעה בתוך קרקע של הקדש (מ"ח, רע"ב ד"ה יתנו). והלכה ברבי יוסי (רע"ב שם).

לו. מה הוא עריס ומה היא רוגלית?

עריס הוא כרם שהגפנים שלה מודלות על גבי כלונסות ועצים, לשון אף ערשנו רעננה (רע"ב ד"ה בעריס). ורוגליות הם הגפנים העומדים על גבי קרקע שדורכים עליהם ברגל (רע"ב ד"ה אבל).

לז. ממתי היא שכחה בכרם?

איזה היא שכחה בכרם, אם היה עריס, אם במקום שנזכר אינו יכול לפשוט ידו וליטול את האשכול, וצריך לחזור על אחוריו ולקחתו, הרי הוא בכלל מה שאמר הכתוב לא תשוב לקחתו, והרי הוא שכחה (מ"ח, רע"ב ד"ה בעריס). וברוגליות, משיעבור הימנה הרי זה שכחה, לפי שכל גפן וגפן מן הרוגליות נחשבת כאומן בפני עצמו, ואסור לשוב מאומן לאומן כמבואר לעיל פ"ד (מ"ח, רע"ב ד"ה משיעבור).

פרק שמיני

מאימתי

משנה א'

א. ממתי יכול כל אדם, אף שאינו עני, ליטול לקט מן השדה, ומדוע?

מאימתי כל אדם מותרין בלקט, משילכו הנמושות בשדה (מ"א), יש מפרשים שהנמושות הם זקנים ההולכים על משענתם, שהם האחרונים הבאים ללקט, ויש מפרשים שפירוש נמושות הוא שהלכו בשדה מלקטים אחר מלקטים, שמאחר שהלכו בשדה לוקטים אחר לוקטים או הזקנים הללו שמאחרים ללכת ללקט אחר הכל, כבר נתיאשו העניים מאותה שדה, וכל הנמצא בה אחר כך הוא הפקר לכל, בין לעניים בין לעשירים (רע"ב ד"ה הנמושות).

ב. ממתי יכול כל אדם, אף שאינו עני, ליטול פרט ועוללות מן הכרם?

מאימתי כל אדם מותרין בפרט ועוללות, משילכו העניים בכרם וילכו לביתם, ויבואו עניים אחרים וילכו, מאז מותר כל אדם בפרט ועוללות, כיון שמכאן ואילך נתייאשו העניים מכרם זה (מ"א, תוי"ט ד"ה משילכו).

ג. מדוע לא אמרה המשנה גם בכרם שמותר כל אדם בפרט ועוללות משילכו בו הנמושות?

משום שבכרם משילכו הנמושות, שהם הזקנים הולכים על משענתם, אסור כל אדם בפרט, משום שבכרם משכימים הזקנים ובאים ללקט, משום שחביבים ענבים על הזקנים, ואחריהם מגיעים עוד עניים, וממילא לאחר שלקטו הנמושות בכרם עדיין לא נתייאשו העניים ממנו (תוי"ט ד"ה משילכו).

ד. ממתי יכול כל אדם, אף שאינו עני, ליטול שכחה ופאה מן הזיתים?

מאימתי כל אדם מותרין בשכחה ופאה מזיתים, משתרד רביעה שניה, שאז כבר נתייאשו העניים ממה שנשאר (מ"א). ורבי יהודה השיג על סברת תנא קמא, שהרי יש שאינם מוסקין את זיתיהם אלא לאחר רביעה שניה, ואיך ייתכן לומר שמאז מותר כל אדם לקחת פאה ושכחה לעצמו. אלא כל אדם מותרים מהזמן שבו אם ילך העני ללקוט לא יהא מביא זיתים בארבעה איסרות, שהוא שיעור מזון שתי סעודות לו לאשתו, שאז שוב אין העני יוצא ללקוט (מ"א, רע"ב ד"ה ולא). ואין הלכה כרבי יהודה (רע"ב שם).

ה. כיצד הוא החשבון שבארבע איסרות יש שיעור ארבע סעודות?

ארבעה איסרות הם שני פונדיונים, שהפונדיון שני איסרין, ושנינו לקמן משנה ז', אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון, שהוא מזון שתי סעודות, נמצא שבארבע איסרות יש שיעור ארבע סעודות (רע"ב ד"ה ולא).

ו. מה היא הרביעה ומדוע נקראת כך?

רביעה היא ירידת גשמים, שהמטר נקרא רביעה מפני שהוא רובע את הארץ ומולידה ומצמיחה כזכר הרובע את הנקבה והיא מתעברת. ממנו, והוא לשון בהמתך לא תרביע, פירוש אחר, רביעה על שם שהמטר משכיב העפר ומרביצו, תרגום רובץ רביע (רע"ב ד"ה רביעה).

ז. מתי הוא זמן רביעה שניה?

זמן רביעה שניה בשנה בינונית הוא בכ"ג במרחשון (רע"ב ד"ה רביעה).

ח. כיצד נקרא הקטיף בפירות השונים?

הקוטף זיתים נקרא מוסק, קוצר בתבואה, בוצר בענבים, אורה בתאנים, גודר בתמרים (רע"ב ד"ה שאין).

ט. מדוע לא אמרה המשנה גם בזית שמותר כל אדם בפאה ושכחה משילכו בו הנמושות?

לפירוש שנמושות הם זקנים ההולכים על משענתם, בזיתים אינם הולכים כלל כיון שהוא עת צינה, ואין הולכים רק בחורים. ולפירוש שנמושות הם מלקטים אחר מלקטים, בזיתים אין הולכים מלקטים אחר מלקטים, כיון שנשאר דבר מועט אינם הולכים הואיל והוא זמן צינה (תוי"ט ד"ה ובזיתים).

משנה ב'

י. האם ומתי נאמנים עניים לומר על חיטים שבידם שהם ממתנות עניים?

נאמנים העניים לומר בשעת הקציר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן, ופטורים מן המעשר, ועל מעשר עני נאמנים בכל שנתו, דהיינו בשנה השלישית ובשנה הששית, שמעשר עני נוהג בהן (מ"ב, רע"ב ד"ה נאמנים - ד"ה בכל).

יא. האם נאמן בן לוי לומר על חיטים שבידו שממעשר ראשון הם, ומתי?

בן לוי נאמן לעולם, הואיל ומעשר ראשון נוהג בכל שנה (מ"א, רע"ב ד"ה ובן).

יב. הלוקח חיטים של מעשר ראשון מבן לוי, האם צריך להפריש מהם תרומת מעשר?

כיון שאמר הבן לוי ששל מעשר ראשון הם לא חיישינן שמא לא הפריש מהן תרומת מעשר, שכמו שלא נחשדו ישראל שלא להפריש תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי שלא להפריש תרומת מעשר (רע"ב.ד"ה ובן לוי).